

**MEHNAT BOZORIDA GENDER TENGLIK: AYOLLAR BANDLIGI VA
KASBIY IMKONIYATLAR**

Fayzulloyeva Chehronabonu Lazizovna

*Nizomiy nomidagi O'zMPU Tarix fakulteti "Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va
huquq ta'limi" yo'nalishi 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy mehnat bozorida gender tenglikni ta'minlash, xotin-qizlarning bandlik darajasini oshirish va ularning kasbiy imkoniyatlarini kengaytirish masalalari ijtimoiy-iqtisodiy hamda pedagogik nuqtai nazardan chuqur tahlil qilingan. Muallif tomonidan ayollarning iqtisodiy faolligini cheklovchi omillar, kasbiy segregatsiya, "shisha to'siq" effekti va oila hamda ish o'rtasidagi muvozanatni saqlash muammolari yoritilgan. Shuningdek, xotin-qizlarning raqobatbardoshligini oshirishda uzluksiz ta'lim tizimi, STEM ta'limi va zamonaviy kasbiy orientatsiya mexanizmlarining o'rni ochib berilib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar

Gender tenglik, mehnat bozori, ayollar bandligi, inson kapitali, kasbiy orientatsiya, STEM ta'lim, raqamli ko'nikmalar, raqobatbardoshlik, shisha to'siq, uzluksiz ta'lim.

XXI asr – global raqamlashuv, intellektual texnologiyalar va shiddatli iqtisodiy raqobat davri bo'lib, bu davrda har qanday davlatning taraqqiyoti bevosita inson kapitalidan qanchalik samarali va oqilona foydalanishiga tayanadi. Inson kapitali jamiyatning barcha qatlamlari, shu jumladan xotin-qizlarning intellektual salohiyatini to'laqonli ro'yobga chiqarishni taqozo etadi. Jamiyat taraqqiyotining eng muhim va o'zgarmas mezon bu – inson huquq va erkinliklarini, jumladan, erkaklar va xotin-qizlar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni kafolatlashdir. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli demokratik islohotlar doirasida xotin-qizlarning jamiyatlardagi mavqeini yuksaltirish, ularning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy faolligini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. "O'zbekiston – 2030" strategiyasida ham xotin-qizlarning munosib bandligini ta'minlash, ularni zamonaviy kasb-hunarlariga o'qitish hamda kasbiy malakasini uzluksiz oshirib borish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Biroq, iqtisodiy islohotlar jadal tus olganiga qaramay, mehnat bozorida gender tafovutlari, kasbiy segregatsiya va kadrlar tayyorlash tizimida ayrim

nomutanosibliklar saqlanib qolmoqda. Ushbu muammoni faqat iqtisodiy yoki statistik ko'rsatkichlar doirasida emas, balki chuqur pedagogik, ijtimoiy va psixologik omillar uyg'unligida o'rganish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT) va Jahon bankining hisobotlariga ko'ra, dunyo miqyosida ayollarning iqtisodiy faollik ko'rsatkichi erkaklarnikidan sezilarli darajada past bo'lib qolmoqda. Bu holat global YaIM hajmining to'laonli o'sishiga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatib, inson resurslaridan to'liq foydalanilmayotganini ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi va xalqaro tashkilotlarning tahlillariga ko'ra, mamlakatimizda oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar orasida qizlar ulushi sezilarli darajada oshgan bo'lsa-da, real iqtisodiyot tarmoqlarida va xususan, yuqori daromadli texnologik sohalarda bu ko'rsatkich turlicha shakllanadi. Respublikadagi ish bilan ta'minlangan xotin-qizlarning aksariyat qismi an'anaviy ravishda ta'lim, sog'liqni saqlash, matbaa va xizmat ko'rsatish sohalariga to'g'ri kelib, muhandislik, arxitektura va axborot texnologiyalari tarmoqlarida ayollar ulushi nisbatan past qolmoqda. Bu esa kasbiy segregatsiya muammosining mavjudligidan dalolat beradi. Shuningdek, bir xil malaka darajasiga ega bo'lgan xodimlar o'rtasidagi o'rtacha daromadlarda ma'lum bir tafovut (Gender Pay Gap) mavjud bo'lib, bu holat ko'pincha ayollarning bola parvarishi bo'yicha tanaffuslar olishi va rahbarlik lavozimlariga sekinroq ko'tarilishi bilan izohlanadi, o'rta va yuqori bo'g'in boshqaruvida ayollar faol bo'lsa-da, strategik qarorlar qabul qilinadigan oliy darajadagi lavozimlarda ularning ulushi talab darajasida emas. Xotin-qizlarning mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassis bo'lib yetishishi tasodifiy jarayon emas, balki uzluksiz ta'lim tizimi orqali shakllanadigan maqsadli pedagogik strategiyalarga tayanadi, zamonaviy mehnat bozori fan, texnologiya, muhandislik va matematika (STEM) yo'nalishlaridagi mutaxassislarni talab qilgani bois, maktab va kollej bosqichidanoq qizlarda aniq fanlarga nisbatan qiziqish uyg'otish muhim poydevor hisoblanadi. Qizlarda texnik tafakkur va innovatsion yondashuvni shakllantirish ularning kelajakda istiqbolli kasb egalari bo'lishini ta'minlaydi. Ta'lim jarayonida o'quvchi va talaba qizlarda tanqidiy fikrlash, o'ziga bo'lgan qat'iy ishonch, jamoada ishlash hamda vaqtni boshqarish (time management) kabi "yumshoq ko'nikmalar" (Soft Skills)ni rivojlantirish pedagogik jarayonning asosiy qismidir. Qizlarga kasb tanlash jarayonida faqat nazariy maslahatlar berish yetarli emas, balki muvaffaqiyatli ayol tadbirkorlar va yetakchi mutaxassislar bilan amaliy treninglar, mahorat darslari va mentorlik uchrashuvlarini muntazam tashkil etish ularning dunyoqarashini kengaytirib, kasbiy faolligini oshiradi. Pedagogik jarayonda har bir o'quvchining shaxsiy qobiliyatlarini ochib berish va ularni mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi, ayollarning

karyera qilishida va kasbiy imkoniyatlarini to'la ro'yobga chiqarishida jamiyat ongida shakllanib qolgan eskirgan stereotiplar va korporativ muhitdagi yashirin "shisha to'siq" (Glass Ceiling) effekti jiddiy psixologik to'siq bo'ladi. Jamiyatda "ba'zi kasblar faqat erkaklar uchun" degan noto'g'ri qarashlarning saqlanib qolishi qizlarning erkin kasb tanlash huquqiga soya soladi, oilaviy majburiyatlar va farzand tarbiyasining asosiy yuki ko'pincha ayollar zimmasida qolishi ularning to'liq stavkada ishlashi, qo'shimcha malaka oshirishi yoki kechki o'quv kurslarida qatnashish imkoniyatini cheklaydi. Shuningdek, qishloq joylarida yashovchi xotin-qizlarning zamonaviy kasb-hunar markazlari, tezkor internet va masofaviy ta'lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlari markaziy hududlarga nisbatan cheklanganligi ularning professional o'sishiga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatmoqda, oilaviy hayot va kasbiy faoliyat o'rtasidagi muvozanatni (Work-Life Balance) saqlash ko'p hollarda ayollardan katta kuch va moslashuvchanlikni talab qiladi. Mehnat bozorida haqiqiy gender tenglikni ta'minlash hamda xotin-qizlarning kasbiy imkoniyatlarini kengaytirish uchun quyidagi ustuvor chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. **Uzluksiz ta'lim konsepsiyasini joriy etish:** Ishlab chiqarishdan ajralmagan holda xotin-qizlar uchun qisqa muddatli, intensiv va amaliy yo'naltirilgan o'quv kurslarini (raqamli texnologiyalar, marketing, xorijiy tillar va tadbirkorlik asoslari) tashkil etish va ularni davlat tomonidan subsidiyalash.
2. **Moslashuvchan bandlik tizimini qo'llab-quvvatlash:** Masofaviy ish (remote work), erkin ish jadvali va yarim stavkali bandlik shakllarini ish beruvchilar orasida keng targ'ib qilish orqali onalarga mehnat faoliyati va oilani muvaffaqiyatli uyg'unlashtirish uchun qulay sharoit yaratish.
3. **Mentorlik institutini rivojlantirish:** Oliy ta'lim muassasalari va yirik korxonalarda "Ayollar uchun mentorlik" dasturlarini yo'lga qo'yish, muvaffaqiyatli ayol rahbarlarning yosh mutaxassislariga ustozlik qilishini rag'batlantirish tizimini joriy etish.
4. **Ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish:** Ishlayotgan ota-onalar uchun qulay, arzon va zamonaviy talablarga javob beradigan bolalar bog'chalari tarmoqlarini kengaytirish hamda xususiy sektorlarda xodimlar uchun ichki bolalar xonalarini tashkil etishni rag'batlantiruvchi mexanizmlarni yaratish.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy mehnat bozorida gender tenglikni ta'minlash va xotin-qizlar bandligini oshirish – bu shunchaki ijtimoiy adolat masalasi emas, balki mamlakat iqtisodiy qudratini yanada yuksaltirishning hal qiluvchi strategik shartidir. Pedagogik nuqtai nazardan, bu jarayon qizlarni kichik yoshdan boshlab raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy axborot texnologiyalari va ilm-fan yutuqlarini egallagan shaxs sifatida tarbiyalashni taqozo

etadi. Xotin-qizlarning intellektual salohiyatidan to'laonli foydalanish jamiyatimizning har tomonlama jadal taraqqiy etishi va barqaror kelajagini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019-yil.
2. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. – Toshkent, 2023-yil.
3. Karimova, N. S. O'zbekistonda xotin-qizlar bandligi: ijtimoiy-iqtisodiy muammolar va yechimlar. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2022.
4. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligining rasmiy statistik to'plamlari (stat.uz). – Toshkent, 2024-2025-yillar.
5. Tursunov, B. A. Inson kapitalini rivojlantirish va zamonaviy mehnat bozori tendensiyalari. – Toshkent: "Iqtisodiyot", 2023.